

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ

У сучасних умовах розвитку цивілізації взаємодія людини з довкіллям є актуальною проблемою. Сучасний споживацький спосіб ставлення людини до природи зумовлює деструктивний характер взаємодії особистості з природним середовищем. Проблема розвитку екологічної свідомості полягає у пошуку відповідних соціально-психологічних механізмів, чинників й методів його формування у майбутніх фахівців, що пов'язано з особливостями формування екологічної свідомості у студентів різної професійної спрямованості. Особливо завдання виховання екологічної етики і культури стосується майбутніх вчителів.

Питання розвитку екологічної свідомості особистості, зокрема студентів та учнівської молоді як умову подолання наслідків екологічної кризи та створення гармонійної екосистеми "людина-світ природи" досліджували закордонні (С. Д. Дерябо, В. І. Панов, І. Е. Точило, В. А. Ясвін та інш.) й вітчизняні (О. В. Грезе, І. В. Кряж, А. М. Львовичкіна, О. В. Рудоміно-Дусятська, Р. Ю. Харитонов, Ю. М. Швалб, І. І. Шлімакова та інш.) науковці.

Екологічна свідомість екоцентричного типу є важливим світоглядним орієнтиром, й особистість, у якій вона сформована, спроможна активно впливати на форми природокористування, дотримуватися ресурсозберігаючого способу життя, гуманного ставлення до елементів природного світу. На думку О. В. Гагаріна, О. В. Грезе [1], Р. Ю. Харитонова [3], поряд із сформованими антропоцентричними положеннями й установками у студентів необхідно формувати положення й установки екоцентричної і природоцентричної спрямованості. Антропоцентричні, екоцентричні й природоцентричні положення й установки особистості відзеркалюються у компонентах екологічної свідомості: когнітивному, перцептивно-афективному, емоційно-вольовому, ціннісно-орієнтаційному і мотиваційно-поведінковому (О. В. Гагарін). Ми погоджуємося з положенням, що сукупність різних підходів до проблеми екологізації свідомості студентів відображає можливість комплексного рішення, де кожен підхід посідає своє місце.

А. В. Кічук досліджуючи психологічні особливості ставлення майбутніх учителів до екологовиховної діяльності [2], доводить, що ставлення студентів-педагогів до екологовиховної діяльності зумовлюється комплексом різних психологічних особливостей, серед яких особистісні цінності виступають визначальними. Психологічний зміст ставлення майбутніх учителів до екологовиховної діяльності розглядається як продукт власної діяльності людини, певний феномен мотиваційно-оцінного рівня, складне психічне утворення, що акумулює результати визнання особистості та об'єкта діяльності, емоційні й поведінкові відгуки на цей об'єкт. Ці положення узгоджуються із результатами досліджень інших науковців. Так, психолог Р. Ю. Харитонов доводить, що системоутворюючим елементом у системі соціально-психологічних чинників розвитку екологічної свідомості студентів виступає ціннісно-значеннєвий елемент (екологоорієнтовані цінності), серед яких ґрунтовно розглядаються когнітивні чинники сприйняття фактів кліматичних змін [3].

У дослідженнях українського екопсихолога Ю. М. Швалба [4] обґрунтовано принцип екологічності побудови освітньої системи, як одного із можливих напрямків підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Даний психологічний принцип полягає у створенні такого середовища, де суб'єкт набуває потенціал власного розвитку тільки за умов спрямування своїх зусиль на розвиток компонентів самого середовища. Психологічними засадами реалізації окресленої концепції в умовах навчально-виховного процесу є формування у студентів екологічних цінностей, як передумови розуміння сутності природи, її духовних вимірів, а також перетворення даних цінностей на чинник осмислення власної поведінки в межах загальнолюдських ціннісних орієнтирів ставлення до природи.

Сукупність внутрішніх та зовнішніх соціально-психологічних чинників розглядаються науковцями як інтегральне середовище, що детермінує формування екологічної свідомості певного типу у процесі різнопланових взаємозв'язків системи "особистість-природне середовище", де реалізуються такі типи взаємодії людини з середовищем: середовище як фактор існування індивіду; середовище як умова існування індивіду; середовище як засіб існування індивіду; середовище як матеріал існування індивіду [4].

Процес розвитку екологічної свідомості у старшому юнацькому віці стає особливо інтенсивним у зв'язку з набуттям професійної освіти, яка задає особистісні світоглядні орієнтири та принципи ставлення до оточуючого світу. Професійна свідомість та професійне мислення, які формуються у студентському віці, стають провідним чинником, що опосередковує вплив професійної освіти на розвиток екологічної свідомості особистості. [1].

Науковцями експериментально доведено, що екологічна свідомість студентів різного напрямку фахової підготовки, а саме, гуманітарної, природничої і технічної спеціальностей має істотні відмінності [1, 3] та гендерні ознаки, а саме, юнаки мають більший раціоналізм в поглядах на природу та більш розвинуту пізнавальну активність і мотивацію до діяльності, а дівчата відрізняються більш високим рівнем естетичного сприйняття природи та мотивацією на природозберігаючу діяльність.

Завдання ефективного впливу на структури екологічної свідомості студентів з метою формування

екологічних цінностей та відповідних форм поведінки зумовлює необхідність дослідження структурних складових екологічної свідомості.

Так, у структурі екологічної свідомості особистості М. Г. Складановська виокремлює складові, на перетині яких знаходиться проблема самовиховання й виховання в підростаючому поколінні, зокрема майбутніх вчителів, властивостей особистості, які стають каталізаторами формування екологічної свідомості та її розвитку:

– чітко виражена рефлексивна здатність людини, тобто здатність і готовність свідомості людини до пізнання себе, оцінювання своїх дій, думок, почуттів;

– моральний аспект: усвідомлення відповідальності людини за все, що відбувається на Землі за її участю, при мовчазній згоді, підтримці або недостатній протидії;

– комунікативний аспект: здатність і бажання передати іншим в процесі спілкування навчання, виховання те, що усвідомлює дана людина.

Узагальнюючи підходи до структурування екологічної свідомості різних учених (С. Д. Дерябо, В. О. Скребець, В. А. Ясвін та ін.) екологічну свідомість можна розглядати як сукупність екологічних уявлень, знань, поглядів, цінностей, переконань, суб'єктивного ставлення до природного довкілля, відповідних стратегій та технологій взаємодії з нею на основі саморефлексії, що зумовлено зовнішніми об'єктивними незалежними від людини екологічними (об'єктивними) чинниками, що переломлюється крізь призму її внутрішнього світу (суб'єктивними чинниками).

Отже, умовою формування екологічної свідомості студентів є проектування спеціальних освітніх середовищ з використанням науково обґрунтованого комплексу соціально-психологічних чинників, що впливають на всі структурні складові компоненти базових сфер екологічної свідомості.

Використана література:

1. Грезе О. В. Особливості формування екологічної свідомості у студентів гуманітарного та технічного напрямів підготовки [Текст]: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О. В. Грезе; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2009. – 178 с.
2. Кічук А. В. Психологічні особливості ставлення майбутніх учителів до екологовиховної діяльності: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / А. Кічук. – Одеса: Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Ушинського, 2009. – 25 с.
3. Харитонов Р. Ю. Усвідомлення кліматичних змін як чинник становлення екологічної свідомості молоді: дис. кандидата психол. наук: 19.00.05 / Роман Юрійович Харитонов. – К., 2010. – С. 178. – 237 с.
4. Швалб Ю. М. К проблеме определения экпсихологических систем / Ю. М. Швалб // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. – Т. 7. Екологічна психологія / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2003. – Ч. 1. – С. 426-433.

Аннотація

В статье рассматривается проблемы формирования экологического сознания студентов, в частности, будущих учителей. Условием формирования экологического сознания студентов является проектирование образовательных сред с использованием научно обоснованного комплекса психологических факторов.

Annotation

In article addresses the problems of environmental consciousness generating students, in particular, the future teachers. Terms of environmental consciousness generating students is the design of educational environments with Using scientific complex psychological factors.